

них із майбутнім робочим місцем, дозволяє молодому спеціалісту швидко адаптуватися до умов, специфіки свого робочого місця, бути психологічно готовим до роботи із засудженими у місцях позбавлення волі, якісно виконувати свої професійні обов'язки, бути ефективним, дієвим практикуючим психологом, набувати власний практичний професійний досвід.

4. Збагачення змісту освітнього процесу, корегування навчальних планів, введення додаткових тематичних кредитів у вивчення навчальних дисциплін, спецкурсів, тісний зв'язок із роботодавцями сприяє підвищенню рівня якості професійної підготовки майбутніх психологів для пенітенціарної системи, формуванню гуманістично орієнтованих, успішних професіоналів, здатних вирішувати складні завдання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аврелий Марк. К себе самому / изд. подгот. В.Б. Черниговский. М.: АЛТЕЙЯ, Новый Акрополь, 1998. 224 с.
2. Аврелий Марк. Наедине с собою / под. общ. ред. А.В. Добровольского. К.: РИЦ «Реал», 1993. 147 с.
3. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь: теория и практика К.: Освіта України, 2007. 332 с.
4. Выготский Л.С. Собрание сочинений: в 6 т. Т. 1. Вопросы теории и истории психологии / под ред. А.Р. Лурия, М.Г. Ярошевского. М.: Педагогика, 1982. 488 с.
5. Гошовський Я. Ресоціалізація депривованої особистості. Дрогобич: Коло, 2008. 480 с.
6. Как уменьшить число самоубийств в Украине. Проект междисциплинарной программы суицидальной превенции. Одесса, 2007. 50 с.
7. Литвиненко І.С. Професійна підготовка майбутніх психологів до роботи в пенітенціарії з засудженими. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. 2018.
8. Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. Психологія особистості. К.: Вид-во ТОВ «КММ», 2007. 296 с.
9. Максимова Н.Ю. Особенности работа психолога в секторе, де утримуються засудженні до довічного позбавлення волі. Метод, рек. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2011. 96 с.
10. Пирогов Н.И. Избранные пед. соч. М.: Педагогика, 1985. 120 с.
11. Полякова О.Б. Особенности психологической защиты в общении и способов реагирования в конфликтных ситуациях психологов и педагогов. Практична психологія та соціальна робота. 2010. № 10. С. 43–47.
12. Протанская Е.С. Профессиональная этика психолога: учеб. пособ. СПб: Изд-во С-Петербур. ун-та, 2008. 176 с.
13. Рубцов В.В. Психология XXI века: пророчества и прогнозы. Вопросы психологии. 2000. № 1. С. 19–21.
14. Соціальна педагогіка: словник-довідник / за заг. ред. Т.Ф. Алексеєнко. Вінниця: Планер, 2009. 542 с.

УДК 159.923:316.6

ОБРАЗ ЖЕРТВЫ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ОЧАМИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Литвиненко О.Д., к. психол. н.,
доцент кафедри диференціальної і спеціальної психології
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Чижевич О.А., магістрант
кафедри диференціальної і спеціальної психології
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У роботі висвітлено стан досліджуваності проблеми уявлень про жертв сексуального насильства. Також здійснено аналіз результатів емпіричного дослідження щодо гендерних відмінностей образу жертви сексуального насильства. Виявлено гендерні відмінності образу жертви у сучасної молоді: хто виступає у ролі жертви, які фактори підвищують ризик стати жертвою сексуального насильства, роль жертви у скоєнні злочину, наслідки насильства для жертви.

Ключові слова: сексуальне насильство, жертва, образ жертви, соціальні уявлення, гендерні відмінності.

Литвиненко О.Д., Чижевич О.А. ОБРАЗ ЖЕРТВЫ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛИЯ ГЛАЗАМИ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

В работе описано состояние исследованности проблемы представлений о жертвах сексуального насилия. Также осуществлен анализ результатов эмпирического исследования гендерных отличий образа жертвы сексуального насилия. Выявлены гендерные отличия образа жертвы у современной молодежи.

жи: хто виступає жертвою, які фактори підвищують ризик стати жертвою сексуального насильства, роль жертви в совершении преступлення, наслідки насильства для жертви.

Ключевые слова: сексуальне насильство, жертва, образ жертви, соціальні представлення, гендерні відмінності.

Lytvynenko O.D., Chyzhevych O.A. THE IMAGE OF THE VICTIMS OF SEXUAL VIOLENCE OF THE WAY OF MODERN YOUTH

The article deals with the state of research of the problem of representations about victims of sexual violence. The problem of violence has always been a part of the existence of human society and is one of the most global in our time. The persistence of sexual violence as a social phenomenon primarily depends on the stereotypes of social consciousness that relate to human rights, the system of social roles (gender stereotypes), and responsibility for the violence.

The attitude towards victims of sexual violence is primarily based on the image of the victim of sexual violence, the perception of them, their role in the commission of the crime and the responsibility for it. The gender stereotypes and their social functions are analyzed. It is noted that gender stereotypes are firmly entrenched in society and play an important role in the spread of sexual violence, especially women.

Also, an analysis of the results of an empirical study on gender differences in the image of the victim of sexual violence was carried out. The gender differences in the image of the victim in modern youth have been identified: who acts as a victim, which factors increase the risk of becoming a victim of sexual violence, the role of the victim in the commission of the crime, the consequences of violence for the victim.

The social representations of women about the image of victims of sexual violence are more detailed than men. The difference between representations can be explained by a kind of deidentification. A comparative analysis of gender-based research findings revealed that most guys believe that women and children are the most likely victims of sexual abuse. The group of girls is dominated by the idea that any person can become a victim. Representatives of the male article are more inclined to attribute to the victim the blame for the violence committed against it (taking into account the elements of provocative behavior) than women's representatives. According to the guys, the main consequence of sexual violence is the fear of men. Girls believe that the main changes in the lives of victims relate to the difficulties of the relationship with the social environment.

Key words: sexual violence, victim, image of victim, social representations, gender differences.

Постановка проблеми. Проблема насильства завжди була частиною існування людського суспільства і є однією з найбільш глобальних у наш час. Життя багатьох людей у всьому світі наповнене насильством, що певним чином стосується нас усіх. Із розвитком суспільства зростає потреба кожної людини у повазі приватності, персональної свободи та безпеки, що змушує гостро реагувати на злочини проти особистості. Стійкість сексуального насильства як соціального явища залежить від стереотипів суспільної свідомості, які стосуються прав людини, системи соціальних ролей (гендерні стереотипи) і відповідальності за причинене насильство. Подолання гендерних стереотипів є важливим складником попередження сексуального насильства. Для того, щоб конструктивно побудувати реабілітаційну роботу з жертвами, необхідно враховувати і фактор оточення, з боку якого може проявлятися як підтримка, допомога, так і неприйняття, стигматизація, що може не лише не допомогти, але й додатково травмувати.

Ставлення до жертв сексуального насильства формується на основі образу жертви сексуального насильства, уявлення про них, ролі у скоєнні злочину та відповідальності за нього. Погіршення криміногенної обстановки, збільшення випадків сексуального насильства, зокрема їх де-

формація, зумовлюють необхідність вивчення соціальних уявлень про жертв сексуального насильства. При цьому важливо враховувати гендерний аспект, оскільки у нашому суспільстві міцно вкоренились гендерні стереотипи суспільної свідомості про ролі, права та обов'язки чоловіків та жінок.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Під сексуальним насильством розуміють будь-який сексуальний акт або спробу його здійснення, небажані сексуальні зауваження або загравання, будь-які дії проти сексуальності людини з використанням примусу, які здійснюються будь-якою людиною (незалежно від її взаємовідносин із жертвою та в будь-якому місці) [10]. Жертва – це людина, яка втратила важливі для неї цінності в результаті впливу на неї іншої людини, групою людей, певними подіями або обставинами [8].

Хоча сексуальне насильство має багатовікову історію і давно визнане значною соціальною проблемою у світі, серйозний науковий інтерес виник до цього питання лише у 70-х роках ХХ століття і був переважною криміналістів та психіатрів, які вивчали особистість гвалтівника, аналізували ситуацію насильства. Дослідження жертв насильства проводилися в межах віктимології і частіше як пошук провокаційних рис поведінки жертви і ототожнення їх із причинами скоєння злочину [3]. Однак

ця проблема має ще одну дуже важливу сторону – розгляд того, як звичайні люди уявляють собі особливості жертви, адже такого знання дозволяє їм будувати власну поведінку в повсякденному житті.

Проблема сексуального насильства та уявлень про жертв сексуального насильства відображена у роботах С. Єніколопова, Ф. Уолш, Є. Хвостова, Т. Сафонова, М. МакКарті, Л. Понтон, І. Бовиної, Н. Дворянчикова, А. Гутник, А. Рікель та ін.

Соціальні уявлення – це складне утворення в структурі буденної свідомості суспільства, що представлене домінуючими у суспільстві нормами, цінностями, стереотипами, звичаями [6]. Таким чином, те, наскільки глибоко вкоренилися у суспільстві уявлення про чоловічу перевагу і про те, що чоловіки мають право на секс, буде сильно впливати на ймовірність здійснення сексуального насильства, а також на загальну терпимість суспільства до нього і на ступінь застосування санкцій, якщо такі є, проти винних. Зумовленість суспільних ролей чоловіка і жінки традиціями, соціальними настановами, засвоєними стереотипами поведінки спонукала соціологів сформулювати поняття – «ґендер», яке означає сукупність соціально-культурних ознак, що визначають місце і роль людини як чоловіка або жінки у різних сферах особистого, сімейного і громадського життя. ґендерні стереотипи міцно закріпилися в суспільстві і відіграють істотну роль у поширенні сексуального насильства, насамперед над жінками [5].

Існує низка соціальних стереотипів щодо жертв сексуального насильства. М. Мохова виділила такі стереотипи:

1) сексуальне насильство скоюють лише тому, що насильник не може стримати свій сексуальний потяг. М. Мохова спростовує цей стереотип, указуючи на те, що метою насильника є прагнення принизити свою жертву, для того, щоб задовольнити потребу у владі, продемонструвати свою силу та перевагу над кимось. Насильник підпорядковує своїй волі жертву не лише на фізичному, а й на емоційному та сексуальному рівні, адже сексуальне насильство є злочином проти особистої сексуальної недоторканності [9];

2) жертвами сексуальних злочинів можуть стати лише молоді привабливі жінки. Цей стереотип не відповідає дійсності, оскільки (за статистикою ТД Центра «Сестри») 10,1% потерпілих від сексуального насильства – діти молодше 12 років та жінки старше 40 років. Чоловіки різного віку стають жертвами сексуальних злочинів у 6,5% випадків [9];

3) жінки хочуть бути зґвалтованими, оскільки своєю поведінкою і манерою одягатися вони провокують насильника. Тут ідеться про провокаційну поведінку жертви, тому вся відповідальність за сексуальне насильство перекладається на неї. Натомість М. Мохова зазначає, що ніхто не може прагнути пережити сексуальне насильство, адже воно має важкі психологічні, фізичні та соціальні наслідки. Поведінка жінки, якою б вона не була, не виправдовує злочин, тому вся відповідальність за нього лежить лише на ґвалтівникові [9];

4) сексуальне насильство скоюють уночі у небезпечних місцях. Насправді, згідно зі статистичними даними, лише у 16% випадків жертвою сексуального насильства стають на вулиці, у 20,5% – у власному будинку, у 10% – удома в насильника, у 4% – в офіційних закладах (школах, лікарнях, на роботі) [9];

5) у ролі насильника найчастіше виступає незнайомець підозрілої зовнішності та поведінки або «особа кавказької національності». Цей стереотип суперечить тому факту, що 45,6% жертв сексуального насильства були раніше знайомі з насильником та довіряли йому, а у 15% випадках насильником виступали родичі або партнери жертви. Лише у 4% випадках сексуальне насильство скоювали «особи кавказької національності» [9];

6) Щодо дітей не скоюють сексуальне насильство. Вони брешуть про пережите насильство. М. Мохова спростовує цей стереотип, указуючи на те, що жертвою сексуальних злочинів найчастіше стають найменш захищені категорії населення – жінки і діти. До дітей насильник часто проявляє турботу та доброту, експлуатуючи нормальну потребу в любові та визнанні. У результаті цього у дітей до насильника виникають суперечливі почуття, тому вони часто применшують насилля, не можуть адекватно ідентифікувати вид насильства або взагалі не сприймають його [9].

О.А. Кравцова серед стереотипів щодо жертв сексуального насильства також виділяє й такі:

1) якщо жінка дійсно хоче уникнути сексуального насильства, то вона може це зробити. Натомість О.А. Кравцова зазначає, що у деяких випадках, підпорядковуючись волі насильника, жертва намагається уникнути гірших наслідків (наприклад, врятувати життя). Несподіваність ситуації, страх та безпорадність жертви спрацьовують на користь насильника, тому він може підпорядкувати собі жертву не лише застосуванням фізичної сили, а шляхом залякування, погроз або шантажу [7];

2) вважається, що людина, яка пережила сексуальне насильство, має реагувати на нього певним чином (істерика, крик, плач, гнів). Цей стереотип не відповідає дійсності, оскільки реакції жертв можуть бути різними. Навіть повний спокій і радість, наприклад, від того, що жертва залишилась жива. Жоден із видів реакцій не може бути приводом для сумнівів у факті насильства [7].

Стереотипи щодо зґвалтування міцно вкоренилися в культурі, тому що мають кілька соціальних функцій. Вони дозволяють людям відчувати себе в безпеці, підтримуючи переконання, що такі події трапляються досить рідко, а якщо трапляються, то частково з вини жертви, дають можливість підтримувати віру в те, що ми живемо в справедливому світі, можемо уникати насильства, якщо будемо правильно поводитись. Ці стереотипи знецінюють травматичний досвід людини («це був лише секс»), виділяють категорію жінок, яких можна ґвалтувати, оскільки вони не дотримуються правил для «пристойних» жінок, перекладають відповідальність із ґвалтівника на жертву. Часто самі жертви теж поділяють ці негативні установки [8].

Сприйняття навколишньої дійсності та соціальні уявлення чоловіків та жінок мають певні особливості. Є гендерні відмінності уявлень про жертв сексуального насильства. Серед вітчизняних робіт можна виділити дослідження особливостей уявлень про маніяка і жертву в групах молодих чоловіків і жінок, яке провели І. Бовина, Н. Дворянчиков, А. Гутник та А. Рікель [1]. Чоловіки оцінюють жертву як більш фемінну, ніж жінки, тобто близьку до жіночої ролі, а жінки – як менш фемінну. Це певна деідентифікація (тобто образ жертви позбавляється рис жіночої нормальності, що дозволяє захиститися від ідентифікації з нею). Чоловіки описують жертву так, щоб дистанціювати її від образу жінки, щоб захистити образ, потенційно сексуально привабливий, від насильства. Варто звернути увагу на той факт, що позиції базуються на протилежних ідеях щодо жертви. Чоловіки швидше приписують жінці провину, а жінки ж вважають жінку невинною.

У разі педофілії серед чоловіків спостерігається протиріччя, яке проявляється в одночасній невинності та винності жертви. У жінок образ жертви точно сформований: дитина (без вказівки на стать), що відчуває сором і страх [2]. За високого рівня емпатичних здібностей чоловіки вважають, що жертва зґвалтування дуже віктимна, підтверджуючи поширений міф про зґвалтування: «жінка винна сама», а жінки

відповідають, що зґвалтування має сильний вплив на жертву, відбувається сильна травматизація. Відповіді жінок залежать від уміння співпереживати, ставити себе на місце потерпілої [4]. Соціальні уявлення жінок про жертв сексуального насильства являються більш узгодженими та детальнішими, ніж чоловіків.

Основними функціями соціальних уявлень є збереження стабільності свідомості, детермінація поведінки, інтерпретація фактів та їх включення в наявну в індивіда картину світу. Тому дуже важливо вивчити уявлення про жертв сексуального насильства, враховуючи гендерний аспект, щоб розуміти причини та особливості ставлення до них, що впливає не лише на процес подолання травматичної ситуації жертвою, а й на попередження самого явища сексуального насильства. У вітчизняній літературі ця проблема достатнім чином не розкрита, що зумовлює необхідність її дослідження.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в емпіричному дослідженні гендерних відмінностей уявлень про жертв сексуального насильства в осіб періоду ранньої молодості.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. До загальної вибірки увійшли 60 осіб, серед яких 30 представників чоловічої статі та 30 жіночої (віком від 20 до 24 років). Склад вибірки є випадковим (рандомізована вибірка). Віковий склад визначався, виходячи з цілей дослідження. Вікові параметри вибірки мають велике значення, тому в роботі ми спиралися на вікову періодизацію психосоціального розвитку особистості Е. Еріксона (20–25 років – період ранньої молодості) [11]. Для людини актуальним стає пошук супутника життя, створення сім'ї, укріплення зв'язків із соціальною групою. Центральним протиріччям розвитку є конфлікт між інтимністю та ізоляцією.

Методичний апарат дослідження було сформовано такими методиками: опитувальник рівня агресивності Басса – Дарки; методика діагностики рівня емпатичних здібностей В.В. Бойко; методика дослідження схильності до віктимної поведінки О.О. Андронникова; тест-опитувальник «Дослідження рівня асертивності» В. Капони, Т. Новак. Батарея психодіагностичних методик формувалася з урахуванням того, що структурні компоненти цих методик указують на наявність або відсутність, ступінь вираженості тих особливостей особистості, які можуть впливати на сприйняття навколишнього світу, на формування певних соціальних стереотипів, зокрема тих,

які стосуються проблеми сексуального насильства.

Отриманий ґендерний склад вибірки дозволив нам виявити ґендерні відмінності уявлень про жертв сексуального насильства.

Серед досліджуваних чоловічої статі 93,3% вважають, що можна уникнути сексуального насильства. Із них 50% стверджують, що це можна зробити за допомогою спеціальних прийомів та засобів самозахисту. Інші 50% – не провокувати насильника. Тобто пропонують використовувати типові для чоловіків прийоми та передбачають елемент провокаційної поведінки жертви. 56,7% дівчат також стверджують, що можна уникнути сексуального насильства, однак із них 17,6% – за допомогою спеціальних прийомів та засобів самозахисту; 17,6% – не виражати занадто свою привабливість; 64,8% – бути обережним. Відсоток хлопців, які обрали засобом уникнення сексуального насильства спеціальні прийоми та засоби самозахисту, більший, ніж дівчат, можна пояснити тим, що представники чоловічої статі більше схильні до фізичної агресії. Натомість дівчата менш схильні до некритичної віктимної поведінки, вони вдумливі, обережні, прагнуть передбачати можливі наслідки своїх учинків, тому, на їхню думку, можна уникнути сексуального насильства, якщо бути обережним. Хлопці демонструють необачність, невміння правильно оцінювати життєві ситуації. Адаже деяких випадках жертва, оцінивши ситуацію, може не чинити опір, щоб уникнути важких фізичних травм або навіть смерті.

На думку хлопців, сексуальне насильство скоюють у безлюдних місцях (темні провулки, недобудови) – 50%; у будь-якому місці – 33,3%; у клубах, на вечірках та інших подібних місцях – 16,7%. Як бачимо, присутній елемент провини жертви у скоєному над нею насильстві. Якщо людина не ходить безлюдними місцями, не відвідує клуби, то може уникнути насильства. На думку дівчат, сексуальне насильство можуть скоїти де завгодно (вдома, на роботі) – 80%; у безлюдних місцях – 20%. Такі значні відмінності можна пояснити тим, що жінки частіше стають жертвами сексуального насильства, відчувають себе незахищеними у будь-якому місці.

У групі хлопців вважають, що жертвами сексуального насильства стають найчастіше жінки та діти (56,7%); будь-яка людина – 16,7%; тільки жінки – 6,7%; молоді дівчата-провокатори – 3,3%; слабкі люди – 16,6%. У групі дівчат домінує думка, що жертвою може стати будь-яка людина – 40%; жінки – 26,7%; діти і жінки – 20%; слабкі люди – 13,3%. Варто зауважити, що під

слабкими людьми хлопці розуміють дітей та жінок, фізично слабких. Дівчата – фізично і морально слабких, не залежно від віку та статті. Відмінність уявлень про жертв сексуального насильства можна пояснити так званою деідентифікацією. У хлопців образ жертви відокремлюється від образу чоловіка. Отож, якщо жертвами сексуального насильства стають жінки та діти, то чоловіки знаходяться у безпечній зоні. Те, що вони під слабкими людьми розуміють дітей та жінок, фізично слабких також є елементом деідентифікації. Для хлопців характерний високий рівень асертивності, вони упевнені в собі, рішучі, самостійно регулюють власну поведінку і відповідають за неї. У разі необхідності схильні до фізичної (застосування фізичної сили) та вербальної (погрози) агресії, тобто можуть постояти за себе. Такий чоловічий образ не поєднується з образом жертви. У хлопців більше проявляється агресивна та самопошкоджувальна віктимна поведінка. Це означає, що вони схильні потрапляти в неприємні і небезпечні для життя і здоров'я ситуації в результаті проявленої ними агресії у формі нападу чи іншої провокувальної поведінки (образа, наклеп, знущання тощо), схильні до ризику, необдуманого поведінки. У жінок спостерігається така ж тенденція деідентифікації. Більшість із них вважає, що жертвою може стати будь-яка людина (без уточнень статті, віку і т.д.). Образ жінки відокремлюється від образу жертви.

Також виявленні ґендерні відмінності уявлень про вину жертви у ситуації сексуального насильства. У групі хлопців 36,7% приписують провину жертві, 43,3% – насильникові; 20% – залежно від ситуації. У групі дівчат більшість (86,7%) вважає жертву не винною, а лише 13,3% – залежно від ситуації. Такі відмінності можуть бути пов'язані з тим, що представники жіночої статі більш емпатійні, ніж чоловічої. Вони більше схильні співпереживати, цікавитися проблемами інших. Високий рівень ідентифікації у дівчат означає вміння поставити себе на місце жертви.

Серед факторів, що підвищують ризик сексуального насильства, представники чоловічої статі виділили такі: соціальні (виховання, умови життя, соціальне положення) – 23,3%; зовнішній вигляд – 46,7%; уживання алкоголю та наркотиків – 53,3%; сумнівні компанії – 20%; розпусна поведінка – 43,3%. Представники жіночої статі: вульгарний зовнішній вигляд – 43,3%; вживання алкоголю та наркотиків – 40%; розпусна поведінка – 46,7%; вік – 10%; безпечність, необачність – 33,3%. Як бачимо, у двох групах домінуючими є фактори:

зовнішній вигляд, вживання алкоголю та наркотиків, розпусна поведінка. Але, якщо у групі хлопців дані фактори виступають елементом провокаційної поведінки жертви й означають її провину, то у групі дівчат лише є факторами, що привертають увагу насильника і провокують на злочин. Провина все одно приписується гвалтівникові. 100% дівчат та 93,3% хлопців вважають, що стать, вік, зовнішній вигляд та наявність шкідливих звичок впливають на можливість стати жертвою сексуального насильства.

На думку хлопців, більшість жертв сексуального насильства не повідомляють відповідні правоохоронні органи та не розповідають іншим людям про те, що з ними сталося через: страх (60%), сором (33,3%), реакцію суспільства (43,3%), відсутність допомоги правоохоронних органів або інших людей (30%). Дівчата виділяють такі причини: відчувають себе винними, «зіпсованими» (23,3%), соромляться (63,3%), хочуть швидше забути про насильство (30%), бояться осуду (33,3%), не хочуть розголосу (33,3%), бояться, що їм не повірять (33,3%), бояться помсти насильника або повторного насильства (23,3%). У групі хлопців домінує така причина, як страх. Це можна пояснити тим, що вони вважають дівчат слабкими, не здатними себе захистити. У групі дівчат домінує сором. Для представників жіночої статі характерне більш виражене почуття провини. Вони схильні засуджувати себе, оскільки вважають поганими, жалкують про свої слова та вчинки, а також відчуваються докори сумління. Зважаючи на те, що у піддослідних жіночої статі яскраво виражені ідентифікація в емпатії, то вони приписують почуття провини і жертвам сексуального насильства.

Серед досліджуваних 100% в обох групах вважають, що життя жертв після акту чи спроби сексуального насильства змінюється. У групі хлопців 60% стверджують, що жертви бояться чоловіків; 43,3% – виникають психічні порушення; 20% – виникають алкогольна або наркотична залежність. На думку дівчат, жертви можуть скоїти самогубство (16,7%); не виражають свою привабливість, щоб не привернути увагу насильника (10%); закриваються у собі, не бажають спілкуватися (63,3%), втрачають довіру (взагалі до людей) (63,3%); стають лякливі (20%); відчувають відразу та зневагу до себе (16,7%); у них виникають проблеми у стосунках із чоловіками (46,7%). Ці відмінності уявлень про вплив сексуального насильства можна пояснити тим, що, на думку хлопців, основною емоцією жертв після насильства є страх (не диференційований). На думку дівчат, основні зміни

у житті жертв після насильства стосуються взаємовідносин із соціальним оточенням. Вони не бажають ні з ким спілкуватися, нікому не довіряють та не можуть встановити нормальні стосунки з чоловіками.

Висновки з проведеного дослідження. Із наведеного вище можна зробити такі висновки. Соціальні уявлення жінок про образ жертв сексуального насильства є більш деталізованими, ніж у чоловіків. Відмінність уявлень можна пояснити ідентифікацією. Порівняльний аналіз результатів дослідження за ґендерною ознакою дозволив виявити, що більшість хлопців вважає, що найчастіше жертвами сексуального насильства стають жінки та діти. У групі дівчат домінує думка, що жертвою може стати будь-яка людина. Представники чоловічої статі більше схильні приписувати жертві провину за скоєне над нею насильство (враховуючи елементи провокаційної поведінки), ніж представники жіночої. На думку хлопців, основним наслідком сексуального насильства є страх перед чоловіками. Дівчата вважають, що основні зміни у житті жертв стосуються труднощів взаємовідносин із соціальним оточенням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бовина І.Б., Дворянчиков Н.В., Гутник А.Д., Рикль А.М. Особенности социальных представлений о сексуальном насилии: «Маньяк» и «жертва» глазами молодых мужчин и женщин. Психологическая наука и образование. Вып. № 1. 2011. С. 2–11.
2. Гутник А.Д., Дворянчиков Н.В. Социальные представления о сексуальном насилии над детьми. Психология и право. Вып. № 2. 2012. С. 15–18.
3. Ениколопов С.Н., Кравцова О.А. Теории сексуального насилия. Прикладная психология. Вып. № 4. 1999. С. 45–54.
4. Ениколопов С.Н., Хвостова Е.С. Социально-психологические представления о сексуальном насилии в семне. Психология и право. Вып. № 1. 2011. С. 4–8.
5. Запорожцев А.В. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання. Київ, 2012. С. 24.
6. Камінська С.В. Теоретичний аналіз наукових підходів до проблеми соціальних уявлень у психологічних дослідженнях. Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. № 2. Т. 2. 2014. С. 32–35
7. Кравцова О.А. Сексуальное насилие: мифы. URL: <https://www.b17.ru/blog/6900/>.
8. Малкина-Пых И.Г. Виктимология. Психология поведения жертвы. Москва: Изд-во «ЭКСМО», 2010. С. 98–108.
9. Психологическое сопровождение переживших сексуальное насилие: концепция, опыт, исследование. Методическое пособие / Под ред. З.В. Луковцевой. Москва: ЭТИПАК, 2011. С. 16–19.

10. Насилие и его влияние на здоровье. Доклад о ситуации в мире / Под ред. Г. Круга и др. / Пер. с англ. Москва: Изд-во «Весь Мир». 2003. С. 155–169.

11. Шаповаленко И.В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология). Москва: Гардарики, 2005. 79 с.

УДК 159.9.316.6: 314.7.044

ПЕРЦЕПТИВНО-ИНТЕРАКТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Педько К.В., здобувач

*Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України*

У статті представлено результати теоретичного аналізу наукових поглядів на поняття соціального капіталу. Розроблено структуру емпіричного дослідження. Визначено вплив показників перцептивно-інтерактивної компетентності на горизонтальний колективізм, ресурс продуктивних вмій та емоційний ресурс внутрішньо переміщених осіб. Вказано шляхи прискорення становлення соціального капіталу внутрішньо переміщених осіб.

Ключові слова: соціальний капітал, внутрішньо переміщені особи (ВПО), інтерактивно-перцептивна компетентність, ресурс, горизонтальний колективізм.

Педько К.В. ПЕРЦЕПТИВНО-ИНТЕРАКТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ КАК ФАКТОР СТАНОВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО КАПИТАЛА ВНУТРЕННЕ ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ

В статье представлено результаты теоретического анализа научных взглядов на понятие социального капитала. Разработано структуру эмпирического исследования. Определено влияние показателей перцептивно-интерактивной компетентности на горизонтальный коллективизм, ресурс продуктивных умений и эмоциональный ресурс внутренне перемещенных лиц. Указано пути ускорения становления социального капитала внутренне перемещенных лиц.

Ключевые слова: социальный капитал, внутренне перемещенные лица (ВПЛ), перцептивно-интерактивная компетентность, ресурс, горизонтальный коллективизм.

Pedko K. V. PERCEPTIVE INTERACTIVE COMPETENCE AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL CAPITAL OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS

The social capital of internally displaced persons is considered as an active form of realization of their socialites, which can serve as a resource for gaining benefits.

As components of the social capital of the internally displaced persons, the number of resources of the actor's social network, social trust and readiness for mutual assistance are allocated.

An empirical study was carried out in the internally displaced persons group and in a group of people who have not changed their place of residence since 2014.

The direct influence of indicators of perceptive and interactive competence on the horizontal collectivism of internally displaced persons was revealed. In order to increase readiness for mutual assistance, members of their own group of internally displaced persons need to increase the adequacy of perception and understanding of partners, the adequacy of assessing the personal characteristics of partners for interaction, to develop a focus on the acceptance of a partner and to achieve a compromise.

The direct influence of indicators of perceptive and interactive competence on the resource of productive skills of internally displaced persons is revealed. In order to increase resources aimed at achieving a specific goal: cooking, housing, childcare, as well as other numerous responsibilities not related to professional activities, forced migrants need to increase the adequacy of perception and understanding of the partner, the focus on the acceptance of a partner and to reach a compromise.

The direct influence of indicators of perceptive and interactive competence on the emotional resource of internally displaced persons is revealed. To increase the resources associated with personal relationships with other people, forced migrants need to increase the adequacy of perception and understanding of the partner.

Prospects for further research, we see in the definition of the specifics of the influence of attitudes on the selected components of the social capital of the internally displaced persons, to search ways to accelerate the adaptation of internally displaced persons.

Key words: social capital, internally displaced persons (IDPs), perceptual and interactive competence, resource, horizontal collectivism.